

Slimību profilakses un
kontroles centrs

Novēršamo traumu izplatība Latvijā
Mirstība no kritieniem
2008-2016

Rīga, 2017

Novēršamo traumu izplatība Latvijā. Mirstība no kritieniem. 2008-2016

Redaktore:

Jana Lepiksone, Slimību profilakses un kontroles centra
Pētniecības un veselības statistikas departamenta direktore

Autori:

Margita Štāle, Neinfekciju slimību datu analīzes un pētījumu nodaļas vecākā
sabiedrības veselības analītiķe

Anda Treide, Neinfekciju slimību datu analīzes un pētījumu nodaļas vecākā
sabiedrības veselības analītiķe

Gunta Rožkalne, Neinfekciju slimību datu analīzes un pētījumu nodaļas vadītāja

Slimību profilakses un kontroles centrs

Direktore Iveta Gavare

Adrese: Dunties 22, Rīgā, LV-1005

Tālrunis: +371 67501590

Fakss: +371 67501590

E-pasts: info@spkc.gov.lv

Mājaslapa: www.spkc.gov.lv

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce obligāta.

© 2017, Slimību profilakses un kontroles centrs, Latvija

Ievads

Traumatisma un dažādu ārējo cēloņu izraisītās sekas ir ievērojama sabiedrības veselības problēma – aprēķināts, ka katru gadu pasaulē to dēļ mirst apmēram pieci miljoni iedzīvotāju, bet traumu radītais slogs sastāda apmēram desmito daļu no visu slimību sloga¹. Saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas informāciju, katram nāves gadījumam no ārējiem nāves cēloņiem pretī ir desmitiem hospitalizāciju un tūkstošiem ambulatoru vizīšu, tāpēc traumatisms un ārējie cēloņi veido ievērojamu slogu veselības aprūpei. Vēl jo būtiskāks ir fakts, ka ievainojumi un dažādas traumas ir viens no trim būtiskākajiem invaliditātes un nāves cēloņiem un skar visa vecuma iedzīvotājus, bet jo sevišķi – gados jaunus iedzīvotājus. Ik gadu no traumām un dažādiem ārējiem cēloņiem cieš arī bērni. Kopumā ārējie nāves cēloņi ir trešais biežākais nāves cēlonis gan Eiropā, gan arī Latvijā, kā arī biežākais priekšlaicīgas nāves cēlonis Latvijas iedzīvotāju vidū.

Šajā ziņojumā aplūkots pēdējos gados aktualizējies jautājums – kritienu rezultātā izraisīti nāves gadījumi. Samazinoties mirstībai no tādiem ārējiem cēloņiem kā transporta negadījumi, pašnāvības, mirstība no kritieniem ir saglabājusies nemainīgi augsta, un 2016. gadā kritieni ir otrs biežākais ārējais nāves cēlonis.

¹ WHO Collaborative Study on Alcohol and Injuries: Final Report. WHO, 2007

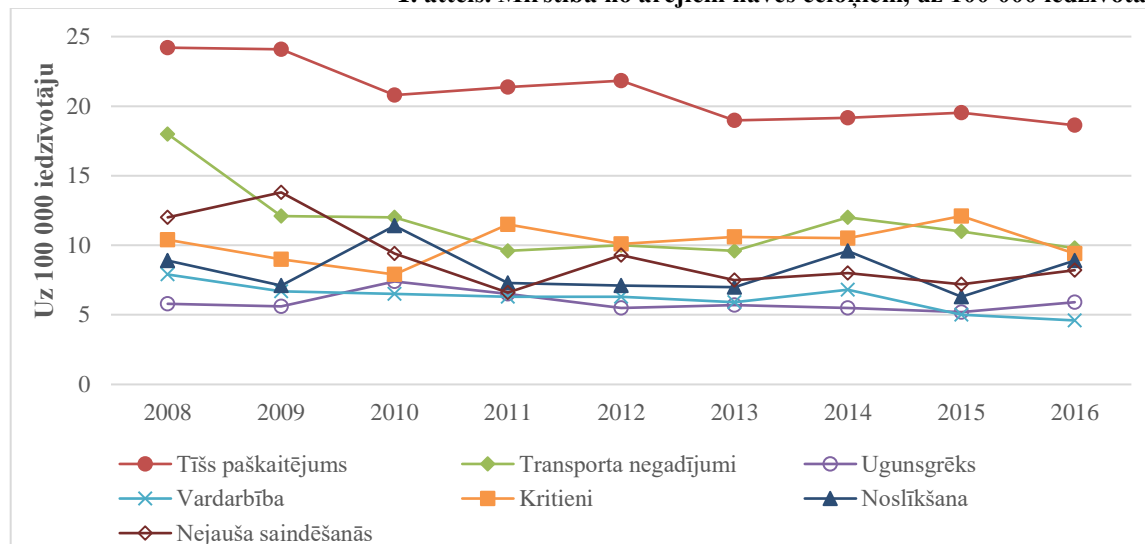
Attēlu rādītājs

	Lpp.
<i>1. attēls. Mirstība no ārējiem nāves cēloņiem, uz 100 000 iedzīvotāju</i>	5
<i>2. attēls. Traumu iedalījums pēc nolūka</i>	6
<i>3. attēls. Mirstība no kritieniem Baltijas valstīs un vidēji ES, uz 100 000 iedzīvotāju</i>	8
<i>4. attēls. Mirstība no kritieniem 2008.-2016. gadā, uz 100 000 iedzīvotāju</i>	8
<i>5. attēls. Mirstība no kritieniem 2016. gadā vecuma grupās, uz 100 000 iedzīvotāju</i>	9
<i>6. attēls. PZMG no kritieniem 2007.-2016. gadā, uz 100 000 iedzīvotāju</i>	10

Situācijas apraksts

Gan Latvijā, gan pasaulē^{2,3} kritieni ir otrs biežākais nāves cēlonis no ārējiem nāves cēloņiem, pirmajā vietā ir tīšs paškaitējums (skat. 1. attēlu). Aprēķināts, ka pasaulē ik gadu apmēram 37,3 miljoniem iedzīvotāju gadā pēc kritieniem ir nepieciešama medicīniska palīdzība, bet apmēram 424 tūkstoši no tiem ir ar letālu iznākumu⁴.

1. attēls. Mirstība no ārējiem nāves cēloņiem, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Traumas pēc nolūka var iedalīt divās grupās – nejauši ievainojumi un apzinātas rīcības sekas (skat. 2. attēlu). Par nejaušām sauc tās traumas un ievainojumus, kuri nav tikuši iepriekš plānoti un notikuši nejauši. Pie šo traumu veida pieder ceļu satiksmes negadījumi, slīkšana, apdegumi, saindēšanās, kritieni, nosalšana un tamlīdzīgi. Pie apzinātas rīcības sekām pieskaitāma vardarbība un tīšs paškaitējums.

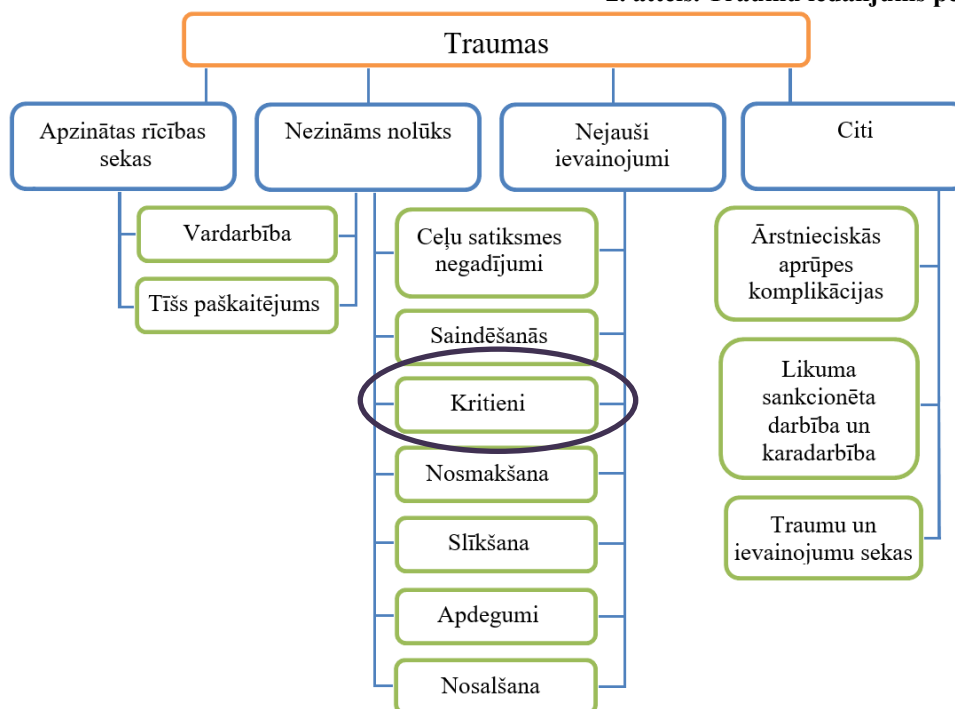
Vislielāko īpatsvaru visu ārējo nāves cēloņu vidū sastāda nejaušas traumas (2016. g. 61%); viena trešdaļa – apzinātas rīcības sekas (2016. g. 27%). Desmito daļu no visiem ārējiem nāves cēloņiem sastāda traumas un ievainojumi ar nezināmu nolūku (2016. g. 11%, iepriekšējos gados zem 10%), kritienu gadījumā – pat 15-20%.

² <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs344/en/>

³ European Health for All database (HFA-DB), WHO

⁴ <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs344/en/>

2. attēls. Traumu iedalījums pēc nolūka⁵

Dažādās vecumgrupās prevalē dažādi ārējie nāves cēloņi; kritieni kā nozīmīgs ārējais cēlonis prevalē bērniem līdz 4 gadu vecumam un gados veciem iedzīvotājiem (skat. 1. tabulu).

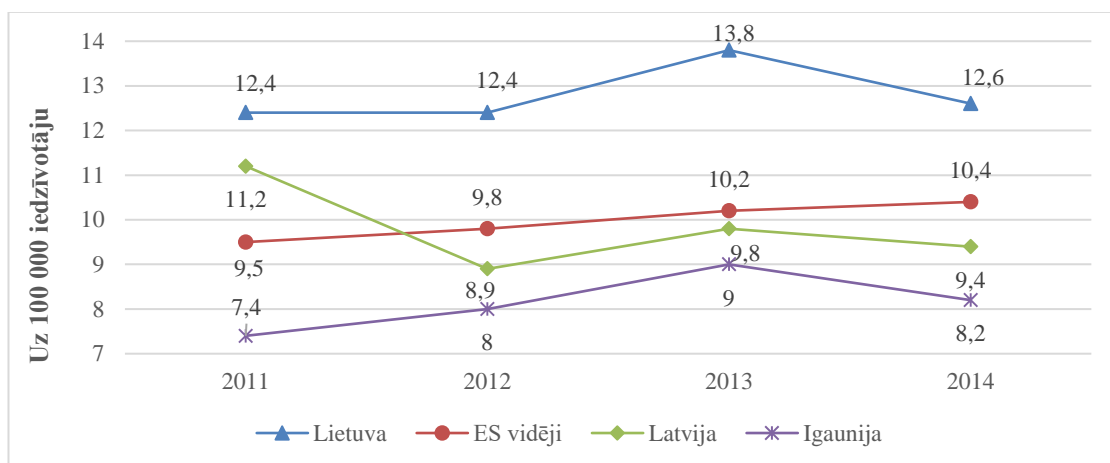
⁵ Adaptēts Pasaules veselības organizācijas traumu nolūka iedalījums, informācijas avots “The Injury Chart Book. Geneva, WHO, 2002.

1. tabula. Pieci vadošie ārējie nāves cēloņi dažādās vecuma grupās, 2008.-2016. gads

Vecuma grupa Vieta	<1 g.v.	1-4 g.v.	5-9 g.v.	10-14 g.v.	15-24 g.v.	25-34 g.v.	35-44 g.v.	45-54 g.v.	55-64 g.v.	65-74 g.v.	75+ g.v.	Kopā
1.	Elpošanas apdraudējumi, aizrīšanās, nosmakšana	Noslīkšana	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Pašnāvības	Pašnāvības	Pašnāvības	Pašnāvības	Pašnāvības	Kritieni	Pašnāvības
2.	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Noslīkšana	Noslīkšana	Pašnāvības	Transporta negadījumi	Transporta negadījumi	Nejauša saindēšanās un indīgu vielu iedarbe	Nosalšana	Kritieni	Pašnāvības	Transporta negadījumi
3.	Kritieni	Dūmu, uguns un liesmu iedarbe	Dūmu, uguns un liesmu iedarbe	Pašnāvības	Noslīkšana	Nejauša saindēšanās un indīgu vielu iedarbe	Nejauša saindēšanās un indīgu vielu iedarbe	Transporta negadījumi	Nejauša saindēšanās un indīgu vielu iedarbe	Transporta negadījumi	Dūmu, uguns un liesmu iedarbe	Kritieni
4.	Vardarbība, slepkavība	Elpošanas apdraudējumi, aizrīšanās, nosmakšana	Sitieni, nospiešana, sagriešanās	Nejauša saindēšanās un indīgu vielu iedarbe	Nejauša saindēšanās un indīgu vielu iedarbe	Noslīkšana	Vardarbība, slepkavība	Nosalšana	Kritieni	Nosalšana	Transporta negadījumi	Nejauša saindēšanās un indīgu vielu iedarbe
5.	Noslīkšana	Kritieni	Vardarbība, slepkavība	Vardarbība, slepkavība	Kritieni	Vardarbība, slepkavība	Noslīkšana	Noslīkšana	Transporta negadījumi	Dūmu, uguns un liesmu iedarbe	Nosalšana	Noslīkšana

Pēc Eurostat datiem Latvijā mirstība no netīšiem kritieniem ir zemāka nekā Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu vidējais līmenis. Baltijas valstu vidū augstākā mirstība no netīšiem kritieniem ir Lietuvā, bet zemākā – Igaunijā (skat. 3. attēlu). Kopumā ES valstu starpā ir vērojamas lielas atšķirības mirstībai no netīšiem kritieniem, kas varētu būt saistīts ar atšķirīgu pieeju nelaimes gadījumu kodēšanai.

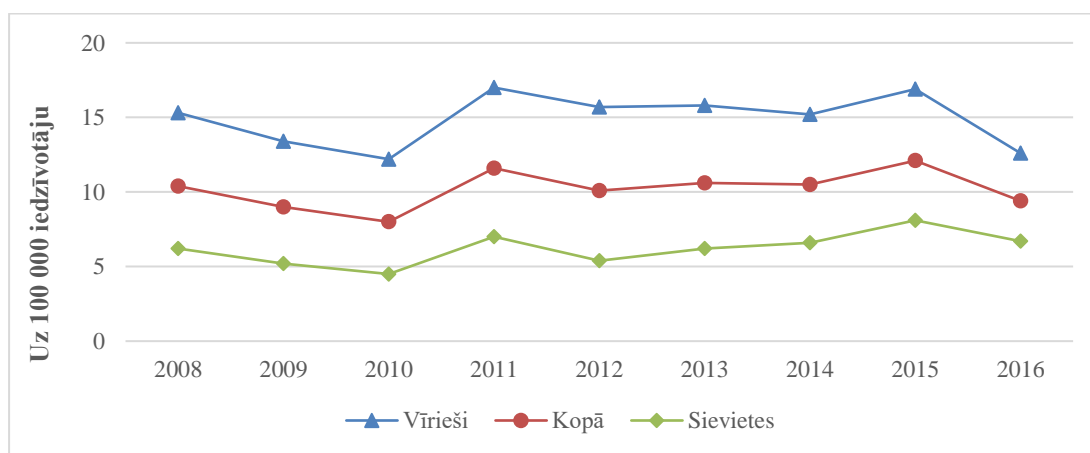
3. attēls. Mirstība no kritieniem Baltijas valstīs un vidēji ES, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: Eurostat

Analizējot mirstību no kritieniem, Latvijā dinamikā tā ir svārstīga un noteikta tendence nav novērojama – 2015. gadā ir redzams pieaugums gan vīriešiem, gan sievietēm, tomēr pēdējie 2016. gada dati liecina par mirstības no kritieniem samazinājumu (skat. 4. attēlu). Augstākais rādītājs mirstībai no kritieniem Latvijā reģistrēts 2015. gadā (12,1 gadījumi uz 100 000 iedz.).

4. attēls. Mirstība no kritieniem 2008.-2016. gadā, uz 100 000 iedzīvotāju

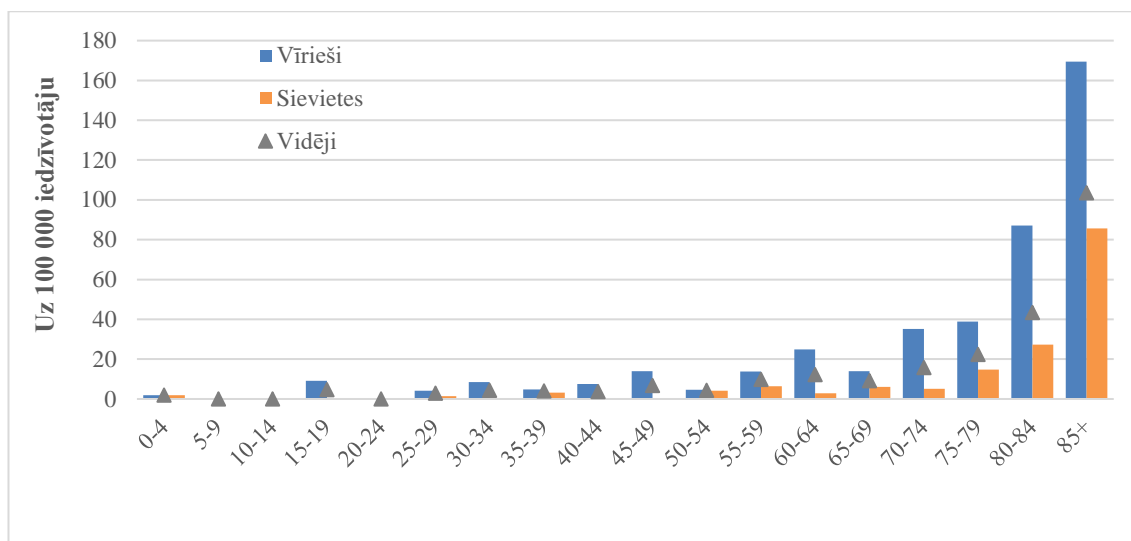
Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Līdzīgi kā kopējā mirstība no ārējiem nāves cēloņiem, arī mirstība no kritieniem vīriešiem ir ievērojami augstāka nekā sievietēm (2016. gadā - 1,8 reizes). Vīriešiem augstākais rādītājs mirstībai no kritieniem reģistrēts 2011. gadā (17 gadījumi uz 100 000 vīr.) un kopumā vērojama samazināšanās tendence līdz pat 12,6 gadījumiem uz 100 000 iedzīvotāju 2016. gadā. Savukārt sievietēm mirstībai no kritieniem dinamikā nav vērojama konkrēta tendence un *pīķis* ir vērojams 2015. gadā - 8,1 gadījums uz 100 000 sievietēm (skat. 4. attēlu).

Vecuma struktūra mirstībai no kritieniem katru gadu ir atšķirīga, tomēr var secināt, ka mirstība no kritieniem palielinās, pieaugot iedzīvotāju vecumam. Analizējot 2016. gadā no

kritieniem mirušos iedzīvotājus pa vecuma grupām, jāsecina, ka visās vecuma grupās vīriešiem mirstība no kritieniem ir ievērojami augstāka nekā sievietēm (skat. 5. attēlu). 2016. gadā 61,4% no visiem mirušajiem no kritieniem bija vīrieši.

5. attēls. Mirstība no kritieniem 2016. gadā vecuma grupās, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: SPKC, Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze

Mirstība no kritieniem vīriešiem sāk pieaugt apmēram 15-19 gadu vecumā, un turpina pakāpeniski palielināties, pieaugot vīrieša vecumam. Neskatoties uz to, 2016. gadā 48,7% no kritieniem mirušajiem vīriešiem bija darbības vecumā, t.i., 15 līdz 64 gadus veci. Starp darbības vecuma vīriešiem, kas miruši no kritieniem, 2016. gadā lielākā daļa jeb 63,6% negadījumu ir notikuši mājās vai uz ielas. Starp negadījumiem, kas notikuši mājās vai uz ielas, biežākie ir krišana kāpnu telpās vai krišana pa kāpnēm, izkrišana no māju logiem vai balkoniem (atkarībā no ārsta veiktā ieraksta, kā notikuma vieta tiek uzrādīta iela vai mājas), vai neveiksmīgs kritiens no sava auguma augstuma (piemēram, atsitoties pret kādu cietu virsmu). Tāpat jāpiemin, ka 2016. gadā 36,4% gadījumu darbības vecuma vīriešiem, kuri ir miruši no kritieniem, asinīs konstatēts alkohols⁶.

Gan vīriešiem, gan sievietēm ievērojams pieaugums mirstībai no kritieniem vērojams pēc 80 gadu vecuma (skat. 5. attēlu). Turklāt sievietēm, atšķirībā no vīriešiem, lielākā daļa fatālo negadījumu ir pēc 80 gadu vecuma – 2016. gadā 80,3%, 2015. gadā – 60,9% (vīriešiem attiecīgi – 25% un 16,9%).

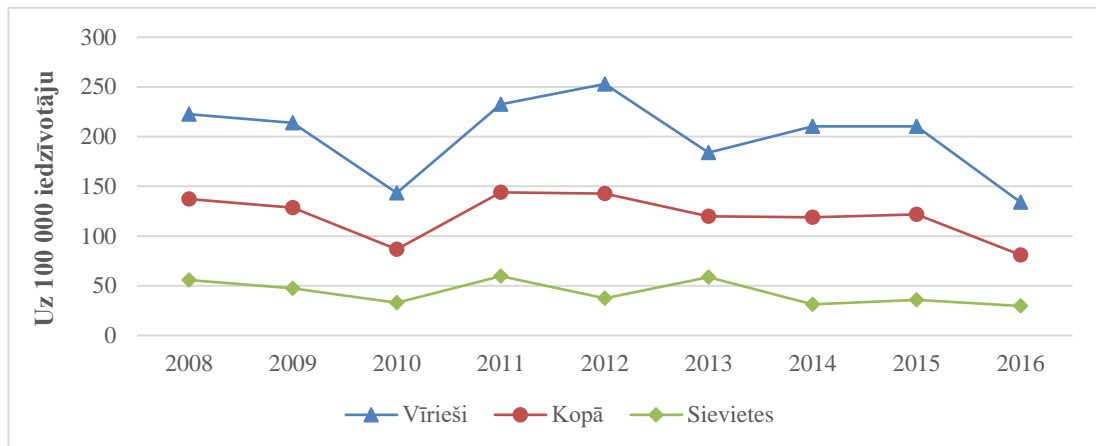
Analizējot mirstību no kritieniem bērniem (līdz 18 g.v.) periodā no 2008. līdz 2016. gadam, apmēram 45,5% no visiem nāves gadījumiem notikuši, bērnam izkrītot no daudzstāvu māju logiem. Pārējie negadījumi atšķiras dažādām vecuma grupām, piemēram, bērni līdz četrus gadu vecumam mēdz izkrist no savām gultām, ratiem vai vecākiem no rokām, savukārt pusaudžu vecumā aktuālāki ir kritieni pamestās teritorijās, no dažādiem augstiem objektiem.

Priekšlaicīga mirstība no kritieniem, t.i., pirms 65 gadu vecuma, augstāka ir vīriešiem. Dinamikā mirstība ir svārstīga: 2011. un 2012. gadā mirstība pieauga, tad samazinājās, 2016. gadā sasniedzot zemāko rādītāju kopš 2008. gada – 2,9 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju.

Augstu priekšlaicīgas mirstības līmeni vīriešiem parāda arī potenciāli zaudēto mūža gadu (PZMG) rādītājs. 2016. gadā 81% PZMG no kritieniem ir attiecināmi uz vīriešiem.

⁶ Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāze, SPKC

6. attēls. PZMG no kritieniem 2007.-2016. gadā, uz 100 000 iedzīvotāju

Datu avots: SPKC, aprēķini no Latvijas iedzīvotāju nāves cēloņu datu bāzes

Kopumā PZMG rādītājs no kritieniem laika posmā no 2008. līdz 2016. gadam ir bijis svārstīgs, bez izteiktas tendences, tomēr pēdējos trīs gadus tas bijis relatīvi nemainīgs, augstākais rādītājs bijis 2007. gadā, zemākais – 2016. gadā (skat. 6. attēlu).

Kopsavilkums.

- ✓ Gan Latvijā, gan pasaulē kritieni ir otrs biežākais nāves cēlonis ārējo nāves cēloņu struktūrā aiz tīša paškaitējuma.
- ✓ kritieni kā nozīmīgs ārējais nāves cēlonis prevalē bērniem līdz 4 gadu vecumam un gados veciem iedzīvotājiem.
- ✓ Latvijā mirstība no netīšiem kritieniem ir zemāka nekā Eiropas Savienības dalībvalstu vidējais līmenis.
- ✓ Mirstība no kritieniem vīriešiem visās vecuma grupās ir ievērojami augstāka nekā sievietēm.
- ✓ 2016. gadā gandrīz puse no kritieniem mirušajiem vīriešiem bija darbības vecumā, t.i., 15 līdz 64 gadus veci, turklāt vairāk nekā trešdaļa gadījumu mirušajiem asinīs konstatēts alkohols.
- ✓ Gandrīz puse no visiem kritieniem dēļ izraisītiem bērnu nāves gadījumiem notikuši, bērnam izkrītot no daudzstāvu māju logiem.